

LUND UNIVERSITY

Barnkonventionen i socionomutbildningen

Rasmusson, Bodil

Published in:

FN:s barnkonvention angår högskolan : rapport från ett regeringsuppdrag (Högskoleverkets rapportserie, 2003:6 R)

2003

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Rasmusson, B. (2003). Barnkonventionen i socionomutbildningen. I P. G. Rosengren (Red.), *FN:s barnkonvention angår högskolan : rapport från ett regeringsuppdrag (Högskoleverkets rapportserie, 2003:6 R)* Högskoleverket. <http://web2.hsv.se/publikationer/rapporter/regeringsuppdrag/2003/0306R.pdf>

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Barnkonventionen i socioonomutbildningen

Bodil Rasmusson

Inledning

Socioonomutbildningen är en generalistutbildning som omfattar tre och ett halvt år och som förbereder för yrkesverksamhet inom många olika sociala verksamhetsfält. Socionomer kan arbeta inom socialtjänst, skola, hälso- och sjukvård, kriminalvård och institutionsvård, inom frivilligsektorn, arbetsmarknadsområdet, försäkringskassa m.m.⁶³ Socialt arbete kan definieras på flera olika sätt, men jag nöjer mig här med att konstatera att socialt arbete kan bedrivas på olika nivåer – strukturell nivå, grupp- och organisationsnivå samt individ- och familjenivå. Var tyngdpunkten ligger är beroende av vad som uppfattas som sociala problem och vilka prioriteringar som görs.⁶⁴ När det gäller barnkonventionen och dess relevans i förhållande till socialt arbete, går tankarna närmast till begreppet social barnvård. Begreppet kan användas som ett samlingsbegrepp för samhällets (främst socialtjänstens) organiserade insatser för barn och ungdomar som anses fara illa eller vara i riskzonen för att fara illa.⁶⁵ Enligt en annan och vidare definition är det fråga om social barnvård när staten eller kommunen tar över uppgifter som normalt tillskrivs familjen.⁶⁶ I socioonomutbildningen konkurrerar barnvårdsfrågor om utrymmet med många andra för socialt arbete angelägna teman. Men barnkonventionen och dess tillämpning är inte bara en angelägenhet för socioonomstuderande som i en framtid kommer att arbeta direkt med barn och ungdomar. Även socioonomer som arbetar med vuxna eller med utredning, planering och administration behöver kunskaper om barns behov, villkor och rättigheter. Alla vuxna har varit barn och många klienter är föräldrar. Barn till psykiskt sjuka, barn till missbrukare, barn till frihetsberövade föräldrar, till socialbidragstagare och barn som bevittnar våld i hemmet, är exempel på grupper av barn vars problem helt nyligen blivit kända och erkända. Vuxnas perspektiv dominerar och därför marginaliseras barn inom många samhällsområden.

Jag argumenterar i detta kapitel för vikten av att ge ökat utrymme åt barnkonventionen i socionomutbildningen och presenterar en tankemodell som verktyg och inspiration. Kapitlet inleds med några olika infallsvinklar på mänskliga rättigheter, som en del i värdegrunden för socialt arbete. Jag ger därefter en kort lägesbeskrivning av hur barnvårdsfrågor behandlas i socionomutbildningen i dag. I nästföljande avsnitt visar jag på kopplingar mellan barnkonventionen och några olika teorier, perspektiv och begrepp med relevans för socialt arbete. Därefter koncentrerar jag mig på innebörden i en tankemodell, *de fem P:na*, som avslutningsvis bildar utgångspunkt för min diskussion om olika möjligheter att utveckla undervisningen i socionomutbildningen.

Socialt arbete och mänskliga rättigheter

Mänskliga rättigheter är en självklar del i värdegrunden för socialt arbete, dess teorier, etik och praktik.⁶⁷ I engelskspråkig litteratur benämns socialt arbete med ett talande uttryck "human rights profession".⁶⁸ Solidaritet med svaga grupper, människors lika värde, rätten till liv, självständighet och frihet, delaktighet och inflytande är, enligt såväl internationella deklARATIONER och konventioner som svensk lag, de principer som ska vara vägledande i allt socialt arbete.⁶⁹ Med barnkonventionen har socialarbetare fått ett viktigt redskap som stöd i det svåra och angelägna arbetet med social barnvård. Barnkonventionen är ett viktigt incitament för att söka kunskap om barns villkor och vardag samt för reflektion och diskussion om innebörden i några av de vaga och mångtydiga begrepp som präglar barnvårdsarbetet. Barnets bästa och barns behov är ett par exempel.⁷⁰ Gunvor Andersson och Anna Hollander⁷¹ konstaterar att när begreppet behov används inom social barnvård så lämnas det ofta odefinierat eller ses som givet och oproblemiskt. Men i själva verket är begreppet relativt.

"Det finns således flera olika teoretiska uppfattningar om hur ska man ska definiera behov och i vad mån det finns grundläggande mänskliga behov som är universella, i vad mån behov är sociala konstruktioner, som är kulturellt bestämda och i vad mån behov är individuella preferenser och önskningsar".⁷²

För socialarbetare är det, trots denna obestämbarhet, fundamentalt att tala om mänskliga behov, hur dessa kan identifieras, beskrivas och mötas. Men Jim Ife, australiensisk professor i socialt arbete och social adminis-

tration, argumenterar för en kombination av rättighets- och behovstänkande:

”A social work practice based on human rights framework can both enrich and contextualise ideas of needs and justice so that they become more powerful and more useful. Instead of seeing social work practice as about the assessment and meeting of human needs, we can see it as about defining, realising and guaranteeing of human rights.”

”Judgements of need are both values/judgements and also judgements reflecting expertise. Social workers should seek to identify the rights issues behind the statements of need that they make every day.”⁷³

Innebörden i och relationen mellan begreppen barns behov, barnets bästa, barnets vilja och barns rätt måste blir föremål för diskussion och dialog, inte minst med de barn som socialarbetare kommer i kontakt med. Den svenska barnkommittén beskriver en metod för att komma fram till innebörden i barnets bästa:

”Att kombinera vetenskap och beprövad erfarenhet (dvs. vedertagna kunskaper om barn) med att låta barn själva komma till tals är, enligt vår mening, en önskvärd metod för bedömning av vad som är barnets bästa.”⁷⁴

Tillvägagångssättet kan te sig självklart, men det inrymmer många komplikationer. Arbetet med barn som far illa är svårt och komplicerat. Socialt arbete bedrivs ofta inom organisationer som knappast ger förutsättningar för att leva upp till de ideal som formulerats i den officiella retoriken. Socialarbetare tvingas många gånger engagera sig i fall där andra samhällsinstanser för länge sedan givit upp. Vetenskap och beprövad erfarenhet räcker inte alltid till för att bedöma om ett barn måste skiljas från sina föräldrar eller för att lösa de dilemman som uppstår när intressekonflikter mellan barn och föräldrar måste hanteras. Därtill kritiseras lagstiftningen för att inte ge tillräckligt stöd. Den syn som präglar socialtjänstlagen bygger inte på barnet som bärare av rättigheter.⁷⁵ Socialarbetaren måste göra egna tolkningar och etiska överväganden. Socialt arbete kan inte ses som värderingsfritt, neutralt och objektivt. I enlighet med postmodernt tänkande finns heller inte några absoluta, en gång för alla givna svar på etiska och moraliska problem.

Mänskliga rättigheter kan emellertid, hävdar Jim Ife⁷⁶, förse socialarbetarna med en moralisk bas både för arbetet med enskilda klienter och i

samhällsarbete. Ett perspektiv med utgångspunkt i mänskliga rättigheter kan hjälpa till att länka samman arbetsuppgifter på olika nivåer till en samlad, holistisk syn på det sociala arbetets praktik. Samtidigt som vi lever i en värld karaktäriserad av osäkerhet, mångfald och föränderlighet erbjuder mänskliga rättigheter en universell värdegrund att hålla sig till.

Barnkonventionen uppmanar oss att vidga perspektiven och se barns villkor i ett globalt sammanhang. Sven Hesse⁷⁷ beskriver globaliserings konsekvenser för socialt arbete och konstaterar att det blir alltmer uppenbart att den sociala problematik vi ser i Sverige i dag har sina rötter i komplicerade internationella strömningar. Vi måste söka inspiration till att finna lösningar på sociala problem och att utveckla nya metoder över de nationella gränserna. Ett konkret exempel på sådant internationellt utbyte inom barnvården är projektet *Barns Behov i Centrum* (BBiC) som sedan några år tillbaka drivs av Socialstyrelsen i nära samarbete med engelska forskare och praktiker (Socialstyrelsen 2002 a, b).⁷⁸ Både i det svenska projektet och de engelska förebilderna, *Looking After Children* och *Framework for the Assessment of Children in Need and their Families*⁷⁹, anges barnkonventionen som en viktig bas. Genom konventionen har vi fått ett gemensamt språk, som underlättar kommunikationen mellan länder och världsdelar i talet om barn och deras rättigheter. Att artikulera innebörder och olika tolkningar är emellertid nödvändigt för att blottlägga olikheter i synsätt och för att förhindra att konventionen enbart blir ett intetsägande och till intet förpliktigande signum.

Socionomutbildningen och undervisningen i social barnavård

Centrum för utvärdering i socialt arbete (CUS) vid Socialstyrelsen genomförde 1999–2000 en undersökning om undervisningen i social barnavård vid landets dåvarande sju socialhögskolor.⁸⁰ Undersökningen skedde mot bakgrund av de brister som redovisats från praktiken – bristen på förankring i vetenskaplig kunskap om effekter av olika insatser, bristen på kunskaper om barns utveckling och villkor samt brister i utredningsmetodik och dokumentation. Undersökningen visade att undervisningen om barn, familjer och social barnavård företrädesvis låg utspridda som korta moment och gömda i generella kurser om socialt arbete. Det är främst inom valbara kurser som dessa teman ges en större tyngd, vilket kan betyda att man som socionom kan ha ytterst begränsad barnkunskap, om man under sin studietid valt fördjupningskurser med annat innehåll. Vid

de svenska socialhögskolorna finns ingen gemensam minimistandard för vad de studerande ska lära sig om social barnavård.

Forskarna studerade även den procentuella fördelningen mellan olika delmoment i relation till några olika huvudteman: 1) barns allmänna villkor, 2) riskbarnet (t.ex. misshandel, ungdomsproblem, specifika riskgrupper, barnpsykiatriska perspektiv), 3) insatser och 4) den sociala barnavårdens ramar. Det framgår bl.a. att juridik har stort utrymme i undervisningen och att barnkonventionen där utgör en stor del. Detta är naturligtvis positivt. Barnkonventionen är ett viktigt juridiskt dokument som efter påtryckningar från Barnombudsmannen lett till förändringar i socialtjänstlagen, föräldrabalken och utlänningslagen samt till översyn av LVU – lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga.⁸¹ Goda kunskaper om sociallagstiftningen och dess förarbeten är oundgängligen nödvändiga för alla socialarbetare. Kanske skulle vi kunna låta oss nöja härmed. Men konventionen är inte bara ett juridiskt utan även ett politiskt och etiskt dokument.

Barnkonventionens bestämmelser ska genomföras på alla nivåer i samhället, såväl centralt som regionalt och lokalt. Det gäller inte bara områden som är inriktade på enskilda barn, som t.ex. barnomsorg, skola och socialtjänst utan även områden som samhälls- och bostadsplanering samt trafik och miljöfrågor. Barnkonventionens räckvidd gör alltså att den berör alla samhällssektorer⁸² och därmed också alla de tidigare nämnda nivåerna i socialt arbete. Socialarbetare är viktiga aktörer när det gäller förverkligandet av de långtgående krav som barnkonventionen ställer. Om de ska kunna bidra i förändringsarbeten som leder till konkreta förändringar i barns vardag, krävs kunskap och medvetenhet om barnkonventionens innehåll och potentialer, som går utöver de juridiska aspekterna.

Teoretiska anknytningspunkter

Barnkonventionen kan läsas och överblickas på flera olika sätt. Det vanligaste är utgå från de fyra grundprinciperna; artikel 2 – barnets rätt till likvärdiga villkor, 3 – barnets bästa, 6 – barnets rätt till liv och utveckling och 12 – barnets rätt att komma till tals. De olika kategorierna av rättigheter – medborgerliga och politiska samt ekonomiska, sociala och kulturella – är en annan vanlig indelningsgrund.⁸³ Till dessa kan läggas ytterligare en kategori – rättigheter som ger barnet skydd mot övergrepp och utnyttjande.⁸⁴ Olika indelningsgrunder bidrar till olika sätt att belysa

och förstå konventionen. I mitt tänkande och i min undervisning har jag försökt ta steget vidare från dessa gängse indelningsgrunder.

I socionomutbildningen studeras ett flertal olika teorier och teoretiska perspektiv hämtade från socialt arbete, sociologi, psykologi, statskunskap, utvärderingsforskning m.m. I några av de teorier som studeras finns tydliga anknytningspunkter, både till implementeringen av barnkonventionen i praktiken och till den direkta tolkningen och förståelsen av barnkonventionens intentioner och syn på barn. Jag ger ett par exempel.

En teoretisk modell för socialt förändringsarbete⁸⁵ har använts av Barnombudsmannen i en nyutkommen vägledning för kommuner och landsting *Med barnkonventionen som karta och kompass* (2001). Implementeringen av barnkonventionen beskrivs som en process som består av olika faser – förankring och mobilisering, kartläggning och problemformulering, målformulering, handlingsprogram och genomförande samt uppföljning och utvärdering. I dessa sammanhang är även statsvetenskapliga teorier om implementering av politiska beslut användbara (se t.ex. Sannerstedt 1997). I boken, i vilken jag medverkar som författare, presenteras en sammanfattning av de krav som barnkonventionen ställer på förändrade arbetssätt och beslutsformer i statliga myndigheter, kommuner och landsting.⁸⁶ Sammanfattningen bygger på uttalanden från FN:s barnkommitté i Genève och utgår från grundprinciperna och ytterligare ett par centrala artiklar.

Artikel

2	Kartläggning och datainsamling
3	Prövningar av barnets bästa
4	Aktiva prioriteringar
6	Helhetssyn och samverkan
12	Former för barns delaktighet
42, 44	Information och utbildning

De sex kraven och modellen för förändringsarbete bildar tillsammans en form av brygga mellan det juridiska språkbruket i barnkonventionen och kommunalt språkbruk och kommunal praktik. Vi fann att sådana ”översättningar” var nödvändiga för att vi skulle kunna utveckla konventionens intentioner i relation till en faktisk verklighet.

*De tre P:na: Provision – Protection – Participation*⁸⁷ är en annan form av liknande brygga och verktyg för överblick och förståelse. Begreppskombinationen kan appliceras på barn som individer och som social

kategori, men även på företeelser på makropolitisk nivå. Jag har funnit den användbar både i min undervisning och i mitt avhandlingsarbete⁸⁸. Tankemodellen prövades och diskuterades i relation till barnkonventionen inom ramen för ett internationellt forskningsprojekt *Childhood as a Social Phenomenon – Implications for Future Social Policies* (1987–1992). Projektet tog fasta på den kritik som riktats mot sociologin för dess brist på intresse för barn och barndom. Forskarna ägnade sig åt den senmoderna barndomens villkor, barnpolitik, barns välfärd, relationer mellan generationerna, genusaspekter, barns egen kultur och egna perspektiv på sina livsvillkor och sin vardagstillvaro. Denna nya forskningsinriktning inom sociologin fick stor genomslagskraft och vi talar i dag om att det skett ett paradigmskifte i barnforskningen och synen på barn och barndom.⁸⁹ Det innebär bl.a. att forskare i större utsträckning än tidigare vänder sig till barn som självständiga informanter i forskningen.

Parallellt med att barnrättsrörelsen gjort landvinningar har det således även skett förändringar i vetenskapssamhällets syn på barn, barndom och barnforskning. Den syn på barn och barns utveckling som förespråkas av barndomssociologin återfinns även i barnkonventionen. Barnet betraktas som en kompetent aktör och barndomen tillskrivs ett egenvärde här och nu. Barndomen betraktas således inte bara som en förberedelse för vuxenlivet. Det är emellertid värt att lägga märke till att barnkonventionens innehåll bygger på en idé om ett abstrakt, universellt barn och en universell barndom. ”Konventionsbarnet framstår som en stereotyp”, skriver Kristina Bartley.⁹⁰ Barndomssociologerna ser i stället barndomen som en social konstruktion. Barndomens villkor måste därför analyseras utifrån ålder, kön, etnicitet och klass och med beaktande av olika kontextuella förhållanden. Barndomssociologin är härmed användbar som teoretiskt verktyg bl.a. i studier och analys av barns villkor, välfärd och vardagsliv.

Utvecklingsekologin är ytterligare en teori med anknytningspunkter till barnkonventionens barnsyn. Barnkonventionen talar om barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling, och den uppmanar oss i likhet med utvecklingsekologin att se barnet och barnets utveckling i hela sitt politiska, sociala, ekonomiska och kulturella sammanhang (mikro, meso, exo- och makronivå). Utvecklingsekologisk teori är ett svar på den kritik som riktats mot psykologin för dess bristande intresse för relationen mellan barn och olika omgivningsfaktorer. Den svarar väl mot barnkonventionens krav på samverkan och helhetssyn⁹¹ och erbjuder ett perspektiv som är särskilt lämpligt för socialarbetare.⁹² Teorin är på samma sätt som barndomssociologin användbar i studier och analys av

barns villkor och vardagsliv. Men därtill kan den också användas när vi vill förstå enskilda barns utveckling och socialisation.

I den fortsatta framställningen koncentrerar jag mig på de tre P:na till vilka jag lagt ytterligare två – Prevention och Promotion.

De fem P:na – en tankemodell

Begreppen kan i korthet förklaras enligt följande:

Provision	att tillgodose
Prevention	att förhindra
Promotion	att främja
Participation	att delta
Protection	att skydda

Många av begreppen ligger nära varandra och det finns inga absoluta gränser mellan dem. Jag vill också understryka att modellen inte täcker upp alla aspekter i tolkningen av barnkonventionen. Modellen ska i stället ses som ett komplement till andra sätt att läsa och referera till den. Skälet till att jag gärna använder denna modell är att begreppen är välkända i socialt arbete. Den bidrar därmed till att fokusera aspekter som intresserar socialarbetare.

Det är viktigt att uppmärksamma de spänningsförhållanden som finns mellan några av begreppen. Jag tänker särskilt på spänningsförhållandet mellan de två olika perspektiv som inryms i barnkonventionens barnsyn – synen på barnet som objekt och aktör. Objektperspektivet innebär att barnet ses som objekt i behov av omsorg och skydd. Här associerar vi närmast till protection. Aktörsperspektivet innebär att barnet ses som ett aktivt subjekt, en kompetent aktör med eget handlingsutrymme och som medskapare i sin egen utveckling och socialisation, vilket associerar till begreppet participation. Detta spänningsförhållande får särskild aktualitet i de komplicerade sammanhang och relationer som måste hanteras, i synnerhet inom socialtjänsten. Socialarbetare har ett dubbelt uppdrag, både att utöva social kontroll och att erbjuda stöd och behandlingsinsatser. Detta begränsar möjligheterna att möta barn på jämlik basis.

Ett annat spänningsförhållande rör relationen mellan provision, prevention, promotion och protection. Den svenska lagstiftningen har en dubbel målsättning: att skydda barn mot övergrepp och andra oacceptabla

uppväxtvillkor (child protection) och att arbeta för barns generella välfärd (child welfare eller provision). Egelund m.fl. (2000) fann emellertid att undervisningen i socionomutbildningen mest fokuserar på avvikande familjer och barn samt de sekundära och tertiära förebyggande strategier som har en tradition i socialt arbete i relation till dessa målgrupper.

Provision

En nyckelmening i barnkonventionen, *artikel 6.2* lyder:

”Konventionsstaterna ska till det yttersta av sin förmåga säkerställa barnets överlevnad och utveckling.”

Detta begrepp handlar om barns rätt till basala behov som mat, kläder, hälsovård och grundläggande utbildning. Det handlar också om social trygghet och välfärd och att få eller ha tillgång till särskild service eller särskilda resurser samt om fördelningen av resurser mellan barn och vuxna.

Artiklar som, förutom artikel 6, har bäring på begreppet provision är t.ex. *artikel 18* – om föräldrarnas ansvar för barnets utveckling, *artikel 24* – om barnets rätt till hälso- och sjukvård, *artikel 26* – om barnets rätt till social trygghet, *artikel 27, punkt 1* – om rätten för varje barn till den levnadsstandard som krävs för barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling, *artikel 28* – om barnets rätt till utbildning samt *artikel 31* – om barnets rätt till vila och fritid, lek och rekreation.

Prevention

Begreppet prevention innefattar barns rätt till förebyggande åtgärder som gäller hälsa, välfärd, rehabilitering, psykisk och fysisk miljö eller vanvård, misshandel och övergrepp. Här betonas vikten av en utvecklad primärhälsovård, liksom betydelsen av förebyggande hälsovård och verksamheter som skolhälsovård och elevvård, mödravårds- och barnavårdscentraler. Detta konkretiseras t.ex. i *artikel 24* – om barnets rätt till bästa uppnåeliga hälsa.

Andra artiklar förutom artikel 24 som hör ihop med prevention är t.ex. *artikel 3, punkt tre* – om verksamheters utformning när det gäller tillsyn, säkerhet, personalens lämplighet och antal, *artikel 33* – om åtgärder för att förhindra att barn använder narkotika eller andra droger samt *artikel 35* – om åtgärder för att förhindra olovligt bortförande eller handel med barn.

Promotion

Prevention och promotion är begrepp som ligger nära varandra. Promotion handlar dock mer om att långsiktigt förebygga, i meningen att övergripande främja hälsa och goda levnadsvillkor och att stödja s.k. friskfaktorer. Promotion innebär också barns rätt till information, kunskap och material, som främjar deras fysiska, psykiska, sociala, andliga och moraliska hälsa. Både prevention och promotion har t.ex. anknytning till *artikel 24 och 39* som behandlar barns rätt till bästa uppnåeliga hälsa, sjukvård och rehabilitering. Andra artiklar som hör till promotion är t.ex. *artikel 23* – om det handikappade barnets rätt till ett fullvärdigt liv, *artikel 29* – om syftet med utbildning som ska främja barnets alla möjligheter samt *artikel 42* om statens ansvar för att göra konventionens innehåll allmänt känt hos såväl vuxna som barn.

Protection

Denna princip handlar om barnets rätt till vuxnas skydd eller beskydd. Principen konkretiseras bl.a. i *artikel 19* som innehåller regler om skydd mot övergrepp. Ansvaret åvilar i första hand föräldrarna, men även staten. Begreppet innefattar såväl det skydd som alla barn behöver för sin överlevnad och utveckling som barns rätt att skyddas mot övergrepp, utnyttjande och vanvård, dvs. särskilda insatser till förmån för utsatta eller hotade grupper av barn. Begreppet står också för skydd mot faror i den fysiska miljön liksom mot alla former av diskriminering. Andra artiklar, förutom artikel 19, med koppling till protection är t.ex. *artikel 2* – om skydd mot diskriminering, *artikel 20* – om statens ansvar gentemot barnet vid vanvård eller misshandel, *artikel 24 e*) – om säkerställande av att grupper i samhället får information om förebyggande av olycksfall, *artikel 34* – om barnets rätt till skydd mot sexuella utnyttjanden och övergrepp samt *artikel 37* – om barnets skydd mot olagliga eller godtyckliga frihetsberövanden.

Participation

Uttrycket Participation står för en grundläggande mänsklig rättighet som innebär barns rätt till inflytande och medbestämmande. *Artikel 12* om barnets rätt att komma till tals är förstås själva kärnan i detta begrepp. Artikeln handlar om barns rätt att medverka vid alla sådana avgöranden som rör deras situation och omgivning, allt efter ålder och mognad. Det kan vara frågor som berör barnet på ett mer personligt plan, som vård-

nads- och umgängessituationer eller när beslut fattas inom socialtjänsten. Men artikeln handlar också om barn och ungdomar som grupp och deras rätt till inflytande. Övriga artiklar som hör till detta begrepp förutom *artikel 12 och 13* är *artikel 14* – om barnets rätt till tanke-, samvets- och religionsfrihet, *artikel 15* – om barnets rätt till föreningsfrihet och fredliga sammankomster samt *artikel 17* – om barnets rätt till information.

Tankemodellens tillämpning

På vilket sätt är då tankemodellen användbar som inspiration och verktyg för studenter och lärare i socionomutbildningen? Jag ser två möjligheter. *För det första* kan den användas som ett slags checklista eller associationsskapande begrepp för att identifiera teman där det finns naturliga kopplingar mellan barnkonventionen och existerande ämnen i utbildningen. *För det andra* kan den användas som inspiration och teoretisk modell för att undersöka, analysera och diskutera hur barnkonventionen tillämpas i praktiken på olika samhällsnivåer och i relation till olika problemställningar. Jag ger några exempel på teman, frågeställningar och relevant litteratur. Av utrymmesskäl måste jag sedan överlåta åt läsaren att själv gå vidare i sökandet efter anknytningspunkter. Det finns många, många fler än vad som ryms här.

Nyckelbegrepp	Exempel på teman	Exempel på litteratur
Provision	Barns livsvillkor, kulturella och internationella perspektiv på barn, välfärdsfrågor	SOU 2001: 55, Qvortrup m.fl. (1994)
Prevention	Risk- och skyddsfaktorer	Lagerberg & Sundelin (2000)
Promotion	Barn och hälsa	Bremberg (1998)
Participation	Samtal med barn, barns delaktighet och medbestämmande	Øvreeide (1998), Andersson, G. (2001)
Protection	Begreppen barns behov, barnets bästa, barns vilja och barnets rätt	Andersson, G. m.fl. (1996), SOU 2000:77

Figur 1. Några exempel på kopplingar mellan de fem P:na och några teman i socionomutbildningen.

Genom en sådan inventering bör barnkonventionen kunna beredas utrymme som strimor i undervisningen på liknande sätt som kulturmöten

och genus/jämställdhet redan integrerats i undervisningen på många håll.⁹³ I väntan på att en skraddarsydd lärobok publiceras bör konventionstexten, de fem P:na som tankemodell och en vedertagen definition av begreppet barnperspektiv⁹⁴ kunna fungera som studenternas ”basverktyg”. Mina förslag och idéer utesluter givetvis inte att barnkonventionen ägnas betydligt större utrymme än så i valbara fördjupningskurser och magisterkurser.

Kritisk granskning

Ett viktigt mål för all högskoleutbildning är att ge studenterna förmåga till självständig och kritisk bedömning samt förmåga att självständigt lösa problem (1 kap. 9 § HL). Detta är i hög grad något som gäller de teman som här behandlas. Mänskliga rättigheter är inte oomtvistade. De inrymmer motsägelsefullheter och brister. Efter de första årens eufori över barnkonventionen (”det största som hänt världens barn”) hörs nu kritiska röster om konventionens räckvidd och brister. Mänskliga rättigheter kan komma i konflikt med varandra, stanna i retorik och lägga dimridåer över bristen på åtgärder mot allvarliga, konstaterade problem⁹⁵. Michael Freeman sammanfattar en del av den kritik som riktats mot barnkonventionen. Det finns kritiska röster som hävdar att det finns för många rättigheter och för få skyldigheter och att konventionen därmed fostrar till överdriven individualism. Andra är kritiska till att föräldraauktoriteten urholkas när barns rättigheter stärks. Freeman argumenterar för behovet av en omarbetad konvention där barn måste vara delaktiga i formuleringen, där nya rättigheter diskuteras och där nya inslag i existerande rättigheter prövas. Nya grupper av barn behöver uppmärksammas; handikappade, homosexuella, flickor, gatubarn, flyktingbarn m.fl. marginaliserade grupper.

Att kritiskt granska konventionstexten som sådan, samt retoriken kring och tillämpningen av konventionen internationellt och nationellt, är givna och viktiga uppgifter för studenterna. Att studera implementeringen av konventionen i statliga myndigheter, landsting och kommuner är en spännande uppgift. Nedan följer några exempel på frågor som kan bilda utgångspunkt för fältstudier, projekt- och uppsatsarbeten.

Nyckelbegrepp	Frågeställningar	Exempel på litteratur
Provision	Tillförsäkras utsatta barn och barnfamiljer särskilt stöd? Kan prioriteringar med hänsyn till barn tydligt urskiljas i statens och kommunernas budget?	Regeringens skrivelser 1999/2000:137 och 2001/02:166, Salonen 2002, Barnombudsmannen 2001.
Prevention	Hur samverkar olika verksamheter för att förebygga sociala problem bland barn?	SOU 1998:31
Promotion	Vilken information får barn om sina egna rättigheter?	Barnombudsmannens årsrapporter till regeringen, material från Rädda Barnen och Skolverket
Participation	Vilka olika former finns för barns delaktighet och medbestämmande på nationell, regional och lokal nivå? Vilka etiska dilemman aktualiseras i samtal med barn?	Barnombudsmannen 2001, Andersson (1998)
Protection	Hur beaktas principen om barnets bästa i vårdnadsärenden? Hur utreds sexuella övergrepp mot barn?	Schiratzki (1997), Svedin & Banck (2002)

Figur 2. De fem P:na som inspiration för undersökningar om barnkonventionens tillämpning i praktiken

Att göra barnkonventionen till sin

Personlig utveckling och medvetenhet om egna attityder och värderingar är ytterligare ett viktigt mål för socionomutbildningen. Att göra barnkonventionen till sin och att införliva dess barnsyn och intentioner innebär en process som griper in i den egna personen. Här behöver studenterna vägledning av erfarna och engagerade lärare. Studenter som skrivit uppsats på C-nivå, inom den fördjupningskurs (socialt arbete med barn och ungdomar) som jag undervisar i på Socialhögskolan i Lund, är en av mina viktigaste inspirationskällor till denna text. Det är en stor förmån att få följa studenters "upptäckter" av konventionens potentialer i socialt arbete. Genom den fördjupning som sker i uppsatsskrivandet får studenten möjlighet att utveckla sin förmåga till kritisk granskning, vetenskapligt tänkande, men även till bearbetning av egna attityder och värderingar.

Andra, mindre tidskrävande metoder som kan användas i undervisningen med liknande syften är t.ex. analys av fallbeskrivningar och observationer av barn i olika vardagsmiljöer.

Avslutning

Barnkonventionen erbjuder en viktig och självklar bas och värdegrund för allt socialt arbete för och med barn. Att tillägna sig konventionstexten med dess abstraktioner, innebörder, motsägelsefullheter och konsekvenser kräver emellertid hårt arbete. Det är därför angeläget att blivande socio-
nomer återkommande ges tid och möjlighet att söka och bearbeta kunskaper om konventionens innehåll, räckvidd och praktiska tillämpning. Jag har här argumenterat för att integrera undervisningen om barnkonventionen och innebörden i begreppet barnperspektiv som en strimma i hela utbildningen med koppling till olika teorier, teman och existerande ämnen. Jag har presenterat en tankemodell – de fem P:na – som verktyg för att finna kopplingar mellan barnkonventionen och socialt arbete i teori och praktik. På detta sätt har jag velat visa på några av de många potentialer som inryms i konventionen i relation till socialt arbete.

Referenser

Andersson, G. & Hollander, A. ”Om barns rätt och barns bästa”. I: G. Andersson m. fl: *Barnet i den sociala barnvården*. Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete och Liber. 1996.

Andersson, G. ”Barnintervju som forskningsmetod”. I: *Nordisk psykologi* 1998:1. 1998.

Andersson, G. ”Barnen i socialt arbete – en maktlös grupp?”. I: Meeuwisse, A., Swärd, H. *Socialt arbete. En grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur. 2000.

Andersson, G. ”Utvecklingsekologi och sociala problem”. I: Meeuwisse, A., Swärd, H. (red.) *Perspektiv på sociala problem*, Stockholm: Natur och Kultur. 2002.

Barnombudsmannen. *Upp till 18. Fakta om barn och ungdom*. 2001.

Barnombudsmannen. *Med barnkonventionen som karta och kompass i kommuner och landsting*. Stockholm: Barnombudsmannen och Kommentus förlag. 2001.

Bartley, K. *Barnpolitik och barnets rättigheter*. Göteborgs universitet, sociologiska institutionen. Avhandling. 1998.

Bredberg, S. (red.) *Barnrapporten. Kunskapsbaserat folkhälsoarbete för barn och ungdomar i Stockholms län*. Stockholms läns landsting. 1998.

Department of Health. *Framework for the Assessment of Children in Need and their Families*. London: Department of Health/the Stationary Office 2000.

Egelund, T., Kvilhaug, A., Liebing, A. & Östberg, F. *Social barnavård – kunskap och professionalisering. En komparativ studie av undervisningen i social barnavård i svensk sociomutbildning och dansk socialrådgivarutbildning*. Stockholm: Socialstyrelsen, centrum för utvärdering i socialt arbete, skrift 2000:5. 2000.

Freeman, M. "The Future of Children's Rights". I: *Children and Society*, volume 14. s. 277–293. 2000.

Hessle, S. "Framtidsvisioner och internationellt socialt arbete". I: Meeuwisse, A., Sunesson, S., Swärd, H. (red.) *Socialt arbete. En grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur 2000.

Holmberg, G. & Håkansson, G. "Hur barnkonventionens barnsyn återfinns i föräldrabalken, socialtjänstlagen och LVU". I: SOU 2000:77, *Om händertagen. Samhällets ansvar för utsatta barn och unga*. Betänkande av LVU-utredningen. Stockholm: Fritzes.

Ife, J. *Human Rights and Social Work. Towards Rights-Based Practice*. London: Jessica Kingsley Publishers. 2001.

Lagerberg, D. & Sundelin, C. *Risk och prognos i socialt arbete med barn. Forskningsmetoder och resultat*. Stockholm: Gothia. 2000.

Lundström, T. "Den sociala barnavården". I: Andersson, G. m. fl: *Barnet i den sociala barnavården*. Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete och Liber. 1996.

Norström, C. & Tunved, A. *Nya sociallagarna med kommentarer, lagar och författningar som de lyder den 1 januari 2002*. Stockholm: Norstedts juridik. 2001.

Proposition 1997/98:182: *Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige*.

Rasmusson, B. *Stadsbarndom. Om barns vardag i en modern förort*. Meddelanden från socialhögskolan 1998: 7. Avhandling. 1998.

Regeringens skrivelse 1999/2000:137 *Barn – här och nu. Redogörelse för barnpolitiken i Sverige med utgångspunkt i FN:s konvention om barnets rättigheter*. Socialdepartementet.

Regeringens skrivelse 2001/02:166 *Barnpolitiken – arbetet med strategin för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter*. Socialdepartementet.

Prout, A. & James, A.: "A New Paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems". I: James, A. & Prout, A. (eds) (1990): *Constructing and Reconstructing Childhood. Contemporary Issues in the Sociological study of Childhood*. London: The Falmer Press. 1990.

Qvortrup, J., Bardy, M., Sgritta, G. & Wintersberger, H. (eds.): *Childhood Matters. Social Theory, Practice and Politics*. European Centre Vienna, Avebury, Aldershot. 1994.

Qvortrup, J. "Childhood Matters. An Introduction." I: Qvortrup, J., Bardy, M., Sgritta, G. & Wintersberger, H. (eds.) (1994): *Childhood Matters. Social Theory, Practice and Politics*. European Centre Vienna, Avebury, Aldershot. 1994.

Salonen, T. *Barns ekonomiska utsatthet under 1990-talet*. Stockholm: Rädda Barnen. 2002.

Sannerstedt, A.: "Implementering – hur politiska beslut genomförs i praktiken". I: Rothstein, B. (red.) *Politik som organisation. Förvaltningspolitikens grundproblem*. SNS förlag. 1997, andra upplagan.

Schiratzki, J. *Vårdnad och vårdnadstvister*. Stockholm: Norstedts juridik. 1997.

Socialstyrelsen, *Barnen, socialtjänsten och lagen. Uppföljningar av ändringar i socialtjänstlagen*. 2001.

Socialstyrelsen, *Barns Behov i Centrum (BBiC). Forsknings- och utvärderingsplan*. 2002 a.

Socialstyrelsen, *Barns delaktighet och medbestämmande i planering-, besluts- och utvärderingsprocesser*. Tillägg till forsknings- och utvärderingsplan för BBiC. 2002b.

SOU 1997:116 *Barnets bästa i främsta rummet*. Stockholm: Fritzes.

SOU 1998:31 *Det gäller livet. Stöd och vård till ungdomar med psykiska problem*. Stockholm: Socialdepartementet.

SOU 2000:77 *Omhändertagen. Samhällets ansvar för utsatta barn och unga*. Betänkande av LVU-utredningen. Stockholm: Fritzes.

SOU 2001:55 *Barns och ungdomars välfärd*. Betänkande från kommittén Välfärdsbokslut. Stockholm: Socialdepartementet.

SOU 2001:72 *Barnmisshandel. Att förebygga och åtgärda*. Slutbetänkande av kommittén mot barnmisshandel. Stockholm: Fritzes.

Sundell K.& Egelund, T. *Barnvårdsutredningar. En kunskapsöversikt*. Stockholm: Gothia och Centrum för socialt arbete, Socialstyrelsen. 2001.

Svedin, C-G. & Banck, L. (red.) *Sexuella övergrepp mot pojkar och flickor*. Lund: Studentlitteratur. 2002.

Swedner, H. *Socialt arbete. En tankeram*. Lund: Liber. 1983.

United Nations, *Human Rights and Social Work. A manual for Schools of Social Work and the Social Work Profession*. Centre for Human Rights, professional training series No. 1, 1994.

Verhellen, E. *Convention on the Rights of the Child*. Leuven-Apeldorn: Garant. 1997.

Øvreeide, H. *Samtal med barn. Metodiska samtal med barn i svåra livssituationer*. Oslo: Høyskoleforlaget. 1998.